

Polecenia podsumowujące

1. Przedstaw sytuację wyznaniową i narodowościową w Polsce przed reformacją.
2. Omów położenie Żydów w Rzeczypospolitej w XVI w.
3. Scharakteryzuj wyznania protestanckie występujące na ziemiach polsko-litewskich.
4. Wyjaśnij, dlaczego o Rzeczypospolitej zwykło się mówić, że była państwem bez stosów.

◆ Stosunki wyznaniowe i narodowościowe przed reformacją

Skupiska niemieckiej ludności w Wielkopolsce i Prusach Królewskich. Prawosławni Rusini żyjący na wschodzie państwa. Ormianie, Włosi i Żydzi – głównie w ośrodkach miejskich. Tatarzy będący muzułmanami – na wschodzie Rzeczypospolitej.

◆ Reformacja w Rzeczypospolitej

Szlachta przeciwna Kościołowi – sporne kwestie dziesięciny, majątków kościelnych, sądownictwa kościelnego. Luteranizm – głównie w miastach Prus Królewskich i Wielkopolski. Polityka Zygmunta Starego nieprzychylna reformacji. Reformacyjne hasła religijne połączone z postulatami zmian społecznych. Kalwinizm

- poparcie szlachty dla kalwinizmu z powodu jego podobieństwa w organizacji społecznej i wyznaniowej do demokracji szlacheckiej
- przedstawiciele: Radziwiłłowie, Leszczyńscy, Mikołaj Sienicki

◆ Próby utworzenia Kościoła narodowego i zgoda wyznaniowa

Nieskuteczne dążenie do utworzenia Kościoła narodowego na wzór angielski. Próby zjednoczenia Kościołów protestanckich, m.in. z inicjatywy Jana Łaskiego. 1570 – zgoda sandomierska. 1573 – konfederacja warszawska.

◆ Kontrreformacja na ziemiach polskich

1577 – wprowadzenie w Polsce postanowień soboru trydenckiego. Działalność biskupa Stanisława Hozjusza. Sprowadzenie do Polski jezuitów, powstanie kolegiów w Braniewie, Pułtusk i Wilnie. Sukcesy kontrreformacji w dziedzinie edukacji (kolegia) i dyplomacji (na dworze królewskim). Odchodzenie szlachty od protestantyzmu. Brak poparcia dla reformacji ze strony chłopów, znacznej części mieszczaństwa i drobnej szlachty.

◆ Unia brzeska

Prawosławie drugim po katolicyzmie największym wyznaniem w państwie polsko-litewskim. Pragnienie przywrócenia jedności chrześcijan w Rzeczypospolitej. Chęć uniemożliwienia Rosji ingerowania w wewnętrzne sprawy Rzeczypospolitej za pośrednictwem Kościoła prawosławnego. 1596 – unia brzeska. Powstanie obrządku greckokatolickiego. Konflikt między unitami i dyzunitami.

Polecane publikacje

- A. Jobert, *Od Lutra do Mohyły. Polska wobec kryzysu chrześcijaństwa 1517–1648*, przeł. E. Sękowska, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1994.
- J. Małłek, *Reformacja i protestantyzm w Polsce i Prusach (XVI–XX w.)*, Toruń: WN UMK, 2012.
- J. Tazbir, *Państwo bez stosów. Szkice z dziejów tolerancji w Polsce XVI i XVII w.*, Warszawa: Wyd. Iskry, 2009.

◆ Żydzi w Rzeczypospolitej

- Największa mniejszość etniczna żyjąca głównie w miastach.
- Samorządy skupione wokół gmin (kahałów).
- Własny centralny organ władzy – Sejm Czterech Ziem.

Bracia czescy

- zwolennicy husytyzmu osiedlający się głównie w prywatnych dobrach wielkopolskiej szlachty (Poznań, Leszno, Kórnik, Szamotuły)
- Bracia polscy (unitarianie)
- powstanie w wyniku rozłamu Kościoła kalwińskiego
- odrzucenie dogmatu o Trójcy Świętej
- zwolennicy równości społecznej, pacyfizmu i oddzielenia państwa od Kościoła
- głoszenie radykalnych haseł powodem wrogości katolików oraz innych protestantów
- główne centrum – Raków (Akademia Rakowska, drukarnia)

